

מראה מסופק בהפסק טהרה

א. חומרת החכמת אדם בהפסק טהרה

מי שזכה לשמש תלמידי חכמים בענייני מראות הנידה יודע כי המציאות של מראה מסופק הריהי שכיחה ביותר. הפסיקה במראות הנידה רחוקה מלהיות חד-משמעית; ההבדלים בזיהוי הגוונים בין פוסק אחד למשנהו עשויים להיות משמעותיים ביותר, ולא פעם אף פוסק ותיק ומנוסה מתקשה להכריע הכרעה ברורה.

זאת לגבי דיני כתמים באופן כללי. כשמדובר בבדיקת הפסק טהרה, רבים מפוסקי הדורות האחרונים קיבלו את הכרעת החכמת אדם (כלל קי"ז סעיף ט):

תיקח בגד פשתן... ותכניס באותו מקום... ונראה לי אפילו כמראה געל (=צהוב) כשעוה, ופשיטא כזהב, יש להחמיר בבדיקה זו. דאף על גבי דקיימא לן בסימן קפ"ח דירוק טהור, כיון דשל"ה כתב בשם הגדולים דאין לטהר במהירות, ולכן על כל פנים בבדיקה זו שעדיין היא בחזקת רואה יש להחמיר; כן נראה לי.

אם כן, לדעת החכמת אדם בכל הנוגע להפסק טהרה יש לחשוש ולהחמיר אף בגוונים מסופקים. כאמור, רבים מהפוסקים האחרונים קיבלו את דבריו; ראה, למשל, "דרכי טהרה" לגר"מ אליהו (מהדורת תשע"א, פרק ג' סעיף ד); "חוט שני" לגר"נ קרליץ (סימן קפ"ח ס"ק א), ועוד.¹

במבט ראשון, נראית פסיקה זו של החכמת אדם מחודשת מאד, דממה נפשך: אם מראה חום או זהוב טמא, ראוי היה לטמאו לעולם; ואם איננו טמא - כנפסק בשו"ע לגבי מראה צהוב (קפ"ח, א) - מדוע יחמירו בו דוקא בהפסק טהרה?! התשובה

* כמה ידידים סייעו בליבון הסוגיה, ואודה מעומק הלב לרבנים משה כהן, דניאל פליישמן, קותי פינקלשטיין ואברהם סתיו.

¹ הערת עורך (ש.א.): יש להעיר, שהפוסקים הנ"ל אמנם פסקו באופן עקרוני כדברי החכמת אדם, אולם בפועל הם צימצמו את היקפה של החומרה - בחלק מגווני הצהוב הם מטהרים גם בהפסק טהרה, משום שלדעתם גוונים אלה אינם מסופקים.

לשאלה זו רמוזה בדברי החכמת אדם עצמו, שכתב "שעדיין היא בחזקת רואה". כלומר, היות שהאישה היתה מצויה עד כה בתהליך של מחזור - "מעיינה פתוח" - יש צורך בבירור ודאי וחד משמעי שהמחזור אכן פסק. כך ניסח זאת הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה תניינא, סימן עב):

וגם אפשר דמשום כך חילקו האחרונים לענין מראה געל כזה בין הפסק טהרה לסתם בדיקה, כי בשעת הפסק טהרה צריכים לדעת ברור שנסתם מקורה מזיבת דם טמא, ולכן במראה געל חוששים שמא מעינה עדיין פתוח אלא שנתערב עם הדם גם ליחה אחרת ולכן נשתנה מראיתו; מה שאין כן לאחר שכבר פסקה בטהרה והמעין נסתם תו לא חיישינן להכי וכל שאין לו מראה דם טהור.

יסוד זה איננו חידוש של החכמת אדם או הגרש"ז אויערבך, אלא הוא מצוי במפורש כבר בראשונים, כדלהלן. שאלה גדולה היא מה צריך להיות עומק בדיקת הטהרה של האישה, והאם עליה להחזיר את עד הבדיקה ל"חורין וסדקין". הרמב"ן (נידה ה, א, ד"ה מתוך) מתייחס לכך, ומסביר כי יש הבדל בין בדיקת הפסק טהרה לבדיקות בשבעה נקיים:

ולפי הסברא יש להכריע שבדיקת ההפסקה שהיא מעלה אותה מטומאה לטהרה ומוציא אותה מחזקה לחזקה צריכה להיות בדיקה מעולה שאין אחריה עליו ספק, אבל בדיקת השבעה כיון שכבר פסקה להעמידה בחזקתה בבדיקה כל דהוא סגיא.

אמנם, הלכה למעשה הכריע הרמב"ן בהלכות נידה שלו (פרק ט' סעיף כב) כי גם בשבעה נקיים יש צורך בבדיקת חורין וסדקין, וכן פסק השולחן ערוך (יורה דעה קצ"ו, ו, וראה בבית יוסף). עם זאת, מצד הסברה מעמידנו הרמב"ן על הבחנה עקרונית בין בדיקת הפסק טהרה, המעלה את האשה מטומאה לטהרה, ובין שאר הבדיקות.

ביטוי נוסף להלכה זו מצוי בחוות דעת (סימן קצ"ו ס"ק ג), בנוגע לשאלה הסבוכה של הפסק טהרה אצל אישה שיש לה מכה באותו מקום. החוות דעת סבור שאין אפשרות להקל בכך, ומסביר:

שאינה יוצאת מטומאתה עד שיהיה לה על כל פנים פעם אחת שלא תראה בבדיקה, שתעלה לה במקום הפסק טהרה... ומה בכך שתולה במכתה, הא מכל מקום לא נבדקה, ואנן בהנך בדיקה ודאי דוקא בעינן, וכל שלא נבדקה טמאה ולא מהני לה הספירה.

הגר"ש ואזנר (שיעורי שבט הלוי סימן קצ"ו סעיף ה אות א, וכן שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן קז) קישר בין דברי החוות דעת ובין חומרת החכמת אדם, לאור דברי השולחן ערוך (קצ"ו, ה):

בדקה עצמה ביום שפסקה מלראות ומצאה טמאה, ובדקה לאחר שלשה או ד' ימים ומצאה טהורה, הרי זו בחזקת טמאה עד שתפסוק בטהרה.

מה פשר הביטוי "ומצאה טמאה"? הגר"ש ואזנר מסביר:

בחוות דעת כתב דההפסק בטהרה צריך שיהיה ודאי טהור, ולא סגי שאינו טמא. ומהאי טעמא אין תולין במכה בהפסק טהרה, דמכל מקום אין מתברר הטהרה. ולפי זה יש לפרש במחבר ד"מצאה טמאה" אינו מראה טמא דוקא, אלא שאינו טהור לגמרי, דלענין הפסק טהרה דינו כטמא, כגון במכה או במראה צהוב כזהב או חום, שבשאר ימים טהור ובהפסק טהרה מחמירים.

ובכן, הלכה למעשה יש להחמיר במראה מסופק בהפסק טהרה.

בדברים שלהלן אבקש להציע דרך שונה מזו של החכמת אדם, לאור יסוד מחודש שהעלו כמה אחרונים. יודע אני כי מדובר על חידוש, ואולם אפשר שיהיה מקום לסמוך עליו בשעת הדחק, כגון אם מדובר על זוג צעיר לאחר נישואיו, או על אישה שיש לה ביוץ מוקדם המקשה עליה להיכנס להריון.

ב. הפסק טהרה וחומרא דר' זירא

שאלה ידועה שנחלקו בה ראשונים ואחרונים היא האם הצורך בהפסק טהרה הוא מדאורייתא או מדרבנן. הסבורים שהפסק טהרה הוא מדאורייתא קובעים כי ניתן לדעת שהמעין נסתם רק בעזרת בדיקה פנימית, ובהעדר בדיקה כזאת האישה עודנה טמאה. לעומת זאת, הסבורים שהפסק טהרה הוא מדרבנן מניחים כי מעיקר דין תורה עם תום הדימום רשאית הנידה לטבול במקוה, מבלי שהיא חייבת לבדוק את עצמה, וחכמים הם שחששו והחמירו להצריך בדיקה פנימית קודם הטבילה במקוה².

לכאורה, אם נקבל את הדעה הגורסת כי הפסק טהרה הוא מדאורייתא, נמצא ששאלת מראה מסופק בהפסק טהרה נוגעת לגדר דין תורה: הרי מראה העד מסופק, וממילא שזהו ספיקא דאורייתא של בדיקת הפסק טהרה.

עם זאת, נראה יותר שלכולי עלמא הספק שבפנינו הוא ספק דרבנן ולא ספק דאורייתא. זאת משום שמחלוקת הפוסקים הנ"ל נוגעת לדין נידה דאורייתא, הטובלת במוצאי היום השביעי לראייתה ונטהרת לבעלה; במצב כזה, הפסק הטהרה הוא הבדיקה היחידה המוודאת שהדימום אכן פסק, ולכן יש יסוד לומר שהוא מדאורייתא. אולם בימינו, כל אישה חוששת לחומרת בנות ישראל - "חומרא דר'

² הגר"ע יוסף (טהרת הבית כרך ב סימן יג, עמודים רכט-רלב) סיכם מחלוקת זו בהרחבה רבה, עיי"ש.

זירא" - וממתינה שבעה ימים נקיים קודם טבילתה, כאשר במהלך הימים האלה היא בודקת עצמה מספר פעמים, ולכל הפחות ביום הראשון וביום השביעי. היות שכך, אף לדעה שהצורך בהפסק טהרה הוא מדאורייתא כדי להוציאה מחזקת רואה, הרינו סמוכים ובטוחים כי בשעת הטבילה התקיימה דרישה זו במלואה.

אף שהדברים הללו נראים מחודשים לכאורה, מצאנו באחרונים מי שהביאם בפירושו. כך, למשל, כתב הב"ח (בשו"ת, סימן קכו):

דדוקא בנדה הוי הפסק טהרה דאורייתא, אבל נשים שלנו שמחמירים להפסיק בטהרה ז' נקיים הוי דרבנן.

ביאור דבריו נראה כדלעיל: כאשר הגורם היחיד המבדיל בין הדימום ובין הטבילה הוא הפסק הטהרה, נחיצותו היא מדאורייתא. אך כאשר בין הדימום לטבילה מבדילים שבעה נקיים, אשר במהלכם מתקיימות בדיקות, הפסק הטהרה הראשון איננו דאורייתא, שכן יש לו גם תחליפים בבדיקות הימים הבאים.

אציין שלוש דוגמאות להיתרים שהעלו הפוסקים מכוח תפיסה זו:

א. בדיקת הפסק טהרה מתבצעת קודם שקיעת החמה (שו"ע יורה דעה קצ"ו, א). בפוסקים ישנו דיון ארוך ומסועף לגבי אישה שאיחרה לבדוק ובדקה בפועל רק לאחר השקיעה, בבין השמשות. רבים מהאחרונים החמירו בזה, ואין כאן המקום לפרוס את הסוגיה בהרחבה.³ לענייננו, שאלה מרכזיות בדין זה היא האם הבדיקה בין השמשות, בזמן מסופק, היא בגדר ספק דאורייתא או ספק דרבנן. בשו"ת זכרון יוסף (אורח חיים סימן נח)⁴ דן בכך, וכתב:

הרי יש לנו עוד ספק להקל, שמא אין האישה זבה אלא נידה ואינה צריכה שבעה נקיים כלל.

וביאר דבריו הגר"ע יוסף בטהרת הבית (כרך ב עמוד ערב):

אלא שמכל מקום אם היא באמת נידה דאורייתא, הרי בבדיקה אחת של היום שמצאה שהיא טהורה מועילה לה במקום הפסק בטהרה, ומדין תורה אין הנידה צריכה שבעה נקיים. ולכן זה נחשב כספק, ובפרט שבזמנינו כל דין ספירת שבעה נקיים אינו אלא מחומרת רבי זירא דשוינהו כספק זבות, ומדין תורה הרי הן כדין סתם נידה.

³ ראה טהרת הבית שם, עמודים רסה-רעד, באריכות מופלגת.

⁴ מאת רבי חנוך הענג פאק הי"ד, נרצח בשואה. היה דיין בקהילת קאשוי שבסלובקיה. הספר "זכרון יוסף" נדפס בשנת תרפ"ט.

כלומר, כיוון שבפועל נעשות בדיקות נוספות, הן מועילות מדין תורה גם ללא בדיקת ה"הפסק טהרה" ולכן מעמדה של זו הוא מדרבנן.

ב. בהמשך דבריו (שם) מפנה הגר"ע יוסף למקורות נוספים המצדדים בסברה זו, וביניהם שתי תשובות שנשאלה בהן שאלה דומה: כיצד תפסיק בטהרה אישה שיש לה טבעת בנרתיק (הטבעת נועדה, ככל הנראה, למנוע צניחת רחם). הבנין ציון (חלק א סימן עא) והצמח צדק מליובאוויטש (יורה דעה סימן קכג אות ג) דנו בכך והעלו את האפשרות להקל לפי הדעה שהפסק טהרה אינו אלא מדרבנן. הבנין ציון כותב שישנו ספק האם הבדיקה במקום הטבעת מועילה, ושלכאורה זהו ספק דרבנן:

אבל בנדון השאלה שיש ספק בזה, בתחלה נדון אם הבדיקה היא מדאורייתא או מדרבנן... אם כן אשה זו ודאי לא זבה היא אלא נדה ולכן אף דנשי דידן כספק זבות דיינינן להו מ"מ זה אינו רק דרבנן, ואין כאן רק ספק בדרבנן.

אמנם, הלכה למעשה פוסק הבנין ציון להחמיר, וכן החמיר גם בצמח צדק. אלא שדיקדוק דבריהם מוכיח את נכונות הסברה שהוצעה לעיל: שניהם כותבים במסקנתם כי מאחר שאישה זו לא תוכל לבדוק אפילו בדיקה אחת הגונה במשך כל שבעת הנקיים, יש להחמיר כדין כל ספק דאורייתא. טענה זו בהחלט מסתברת כאמור לעיל: בין הפסקת הדימום לטבילה נדרשת מן התורה לפחות בדיקה כשרה אחת. עם זאת, אילו היתה אפשרות לבדוק בדיקה אחת כהוגן – ולא דווקא הבדיקה הראשונה בהפסק טהרה – פשוט וברור שאף הבנין ציון והצמח צדק היו מקלים בכך, מכוח הסברה הנ"ל המוזכרת בדברי שניהם.

ג. מחלוקת גדולה בין הפוסקים היא האם אישה יכולה להפסיק בטהרה ביום הראשון לראייתה. הגר"מ אליהו ("בירור בדין הפסק טהרה בנידה", שנה בשנה תשנ"ב עמ' 170 ואילך) ערך סיכום מקיף למחלוקת זו בראשונים ובאחרונים, ובתוך דבריו הזכיר את שיטת הלחם ושמלה (בעל הקיצור שולחן ערוך) בעניין זה. הרקע לדברי הלחם ושמלה הוא דברי הרמ"א (יורה דעה קצו, א) שאף ביום הראשון לראייה ניתן להפסיק בטהרה סמוך לשקיעה, גם בלי להניח מוך דחוק. בסדרי טהרה (שם ס"ק ט) דחה את דברי הרמ"א מכל וכל, והכריע שאישה המפסיקה בטהרה ביום הראשון לראייתה נדרשת מעיקר הדין ממש להניח מוך דחוק כל בין השמשות. הלחם ושמלה (שם, שמלה ס"ק ג) תמה על הכרעה זו, והעיר:

אכתי בנשי דידן דיושבת על כל ראייה ז' נקיים מנא ליה להחמיר... והרי אם ראתה יום א' ובדקה אפילו שחרית ונמצאת טהורה והיא סופרת אח"כ ז' נקיים תו ליכא למיחוש למידי.

אם כן, יש להתייחס בחומרה להפסק טהרה ביום ראשון דווקא אם משמעותו היא

שמכוח הפסק זה האישה טובלת; אך כאשר בלאו הכי ישנם עוד שבעה נקיים לפנינו, אין סיבה להתייחס להפסק מתוך חומרה מיוחדת, וניתן להקל גם בלי מוך דחוק. יש לציין שהגר"מ אליהו שם דוחה את הדברים הללו ופוסק להחמיר; עם זאת, הלחם ושמלה עצמו סמך על סברתו וקבע שהמיקל - אין מזחחין אותו.

למדנו אפוא כי בשאלות שונות הנוגעות לספיקות בהפסק טהרה היו בין האחרונים שהקלו, מתוך הנימוק כי בדיקת ה"הפסק טהרה" למי שסופרת שבעה נקיים אינה אלא מדרבנן⁵. נפקא-מינה מרכזית לדיוננו היא מה דין אישה שאיננה זוכרת האם היא מצויה ביום השישי או ביום השביעי לנקיים; החכמת אדם (כלל קי"ז סעיף טו) החמיר בזה, אך הגר"ע יוסף (טהרת הבית שם, עמוד שכג) מתחבט בכך הרבה ולמעשה כתב ש"ראוי להחמיר". מכל מקום, משמעות הדברים לענייננו היא שהשאלה שבפנינו היא שאלה בדין דרבנן, ולא בדין דאורייתא - ובדרבנן שומעין להקל.

ג. ביטול חזקת הטומאה

כעת, אף אם נקבל את הקביעה כי נחיצותו של הפסק טהרה בימינו היא מדרבנן בלבד, סוף סוף יש לאישה זו חזקת טומאה ומכוחה אנו נוטים להחמיר לגבי המראה המסופק ולחשוש (כאמור לעיל) שמא הגוון החום או הזהוב טומן בחובו גם מראה אדום. בכדי לפתור בעיה זו, יש לאמץ לדעתי גישה מחודשת, שנמצאת אמנם במחלוקת האחרונים אך עם זאת ייתכן שניתן להתבסס עליה במצבי דחק שונים, וכפי שיוסבר.

⁵ ההנחה הגלומה בדברינו היא, שדין שבעה נקיים מצד עצמו הוא דין דרבנן ולא דין דאורייתא. הנחה זו פשוטה לחלוטין מסברה, אם כי היו באחרונים שנטו להחמיר הרבה בכל הנוגע לשבעה נקיים וסוברים שנשי דידן הן ספק זבות מדאורייתא. ראה למשל בחכמת אדם (כלל קיז סעיף טו) שכתב שבספק במניין הימים יש להחמיר, כדין ספק דאורייתא. גם הגר"ש אויערבך (מנחת שלמה תניינא, סימן עב) כתב שאף שחומרא דר' זירא היא דין דרבנן וראוי היה לומר לגביה "ספק דרבנן לקולא", הרי שבפועל "מעולם לא שמענו להקל". המקור המרכזי שעליו מתבססים האחרונים המחמירים הוא דברי הבית יוסף בסימן קצ"ו שסיכם את מחלוקת הראשונים בדין אישה שלא בדקה בראשון או בשביעי, וסיים: "אין להקל בדבר שהוא ספק איסור כרת". וראה ב"הערות וביאורים" לטור מהדורת מכון המאור, הערה 7, וביתר הרחבה בטהרת הבית כרך ב סימן יג, עמודים שו-שי.

בשו"ת זכרון יוסף לרבי יוסף שטיינהרט⁶ (יורה דעה סימן ט-י) ישנו דיון בהפסק טהרה של אישה שהותקנה לה טבעת בנרתיק מטעמים רפואיים. לדברי הרב השואל, רבי יוסף תאומים אב"ד ברסלב, יש מקום להתיר את האישה גם ללא בדיקה פנימית של הפסק טהרה, משום שיתכן כי בדיקת הפסק טהרה איננה נחוצה מדאורייתא. קביעה זו תלויה כזכור במחלוקת שהוזכרה לעיל, אלא שהרב השואל מוסיף דבר מחדש:

דנימא רוב נשים פוסקי' מלראות אחר חמשה או ששה ימים לתחילת ראייתן בוסתן, ואם כן אזלינן בתר רובא.

כלומר, ייתכן שישנה סיבה נוספת שאין צורך בהפסק טהרה מדאורייתא – שרוב הנשים בלאו הכי פוסקות ביום החמישי או השישי מראייתן, ושמצא מאותו זמן יש להחשיבן ממילא כ"מעייין סתום" גם ללא בדיקה שתוכיח זאת. בהמשך דבריו הוא מאריך לבחון האם העובדה שכך המציאות אצל רוב הנשים מועילה כנגד חזקת הטומאה (סוגיית רוב כנגד חזקה), והסיק כי לכתחילה יש להחמיר אך בשעת הדחק ניתן להקל. הר"י שטיינהרט עצמו מקבל במסקנתו סברה זו ואף מוכיח אותה. הוא מציין כי לכל אישה יש משך דימום קבוע, פחות או יותר, וברור לה לחלוטין שבחלוף ימי הדימום היא נקייה מדם. לדבריו, הגמרא בנידה טו' שמתירה לבעל לחשב את ימי וסת אשתו ולבוא עליה מבוססת על הנחה זו: לכל אישה ישנה מחזוריות קבועה, והבעל יכול לחשב בקלות מתי החל המחזור, מתי פסק ומתי אשתו תהא מותרת לו. הר"י שטיינהרט מסכם:

ואם כן, איתתא דנדון דידן אם ברוב ימיה פוסקות ביום ו' או ז', פשיטא דראוי לומר כבר פסקה וכנ"ל, וגם היתירא שכיחא השתא טפי מאיסורא, והיכא דאיכא ספיקא חזי לן למיתלי להיתר.

ונראה ביאור הדברים כדלעיל, שבדיקת הפסק טהרה באה להוציא את האישה מחזקת רואה, אלא שכל אישה יוצאת בלאו הכי מחזקה זו בחלוף פרק זמן מסויים! אישה בעלת מחזור ארוך המפסיקה בטהרה ביום החמישי לראייתה, היא אכן עדיין בחזקת רואה, אולם אם עברו כבר מספר ימים נוספים, וברור לה שמחזוריה לעולם אינו נמשך לפרק זמן כזה, לא ניתן לומר שהיא עדיין בחזקת רואה. שתי התשובות שבספר זכרון יוסף זכו לדיון נרחב בסדרי טהרה (סימן קצ"ו ס"ק כג).

⁶ מחשובי הרבנים בצרפת וגרמניה לפני כמאתיים וחמישים שנה. אין לטעות בינו לבין רבי חנוך העניך פאק בעל 'זכרון יוסף' הנזכר לעיל, שחי בדור שלפני השואה.

הוא מסתייג מן ההיתר המחודש, אך כותב בסוף דבריו שייתכן שהצדק עמם לפחות בכל הנוגע לדין דאורייתא:

מכל הלין מבואר דאפילו אי נימא דמדאורייתא אזלינן בתר רוב ימים, מכל מקום מדרבנן לא אזלינן להקל.⁷

כלומר, אף בעל הסדרי טהרה מודה כי אם האישה יודעת שחלפו ימי המחזור הרגילים והיא פסקה מלראות, הצורך בהפסק טהרה אינו אלא מדרבנן, כי מדאורייתא שוב היא איננה בחזקת רואה.

חובה לציין, כי הסברה שלפנינו מחודשת טובא. כבר הזכרון יוסף (שם סימן י) כותב תוך כדי דיונו כי זו "המצאה", ואף מוסיף "עמדתי מרעיד ומשתומם דמנליה למימר הכי". אמנם כאמור, בסוף דבריו הוא מקבל את הסברה להלכה. מעבר לחידוש הגדול שבסברה זו, ניתן אף להקשות עליה ממקורות מפורשים. כך, למשל, במשנה בניה (סח, א) מפורש שאישה שלא בדקה עצמה בסיום שבעת הימים היא ספק זבה, שכן חוששים אנו שמא המשיכה לראות. הדברים הובאו להלכה גם ברמב"ם (איסורי ביאה, ו', כ), ומהם עולה כי אין בסיס מוצק להנחה שבחלוף ימי הראייה הקבועים ניתן להניח כי הדימום פסק. יתר על כן, רבים מסכימים שהפסק טהרה לנידה בסוף היום השביעי לראייתה הוא דאורייתא, אך על פי הסברה שלפנינו, אם ראייתה הקבועה של אישה מסוימת היא חמישה ימים, היא שוב לא תזדקק להפסק טהרה בסוף היום השביעי, החורג מימי ראייתה הקבועים.

אף שאין בידי תשובה ניצחת לקשיים אלה, מצאתי שארבעה מגדולי רבותינו האחרונים צידדו אף הם, במידה זו או אחרת, בסברה המחודשת שלפנינו. ראש וראשון להם הוא החתם סופר (בשו"ת, יורה דעה סימן קמב) בתשובתו הידועה אודות אישה שיש לה מכה באותו מקום ואינה מצליחה להפסיק בטהרה. הוא מסביר:

מכל הלין מבואר נגלה דאפילו בלא הפסיקה בטהרה, יש לנו סברא גדולה לומר דאזלינן בתר רוב נשים דלא חזיין כולי האי, ועל כל פנים לא מיקרי חזקת טומאה... שוב מצאתי בסדרי טהרה... המייתי בשם ספר זכרון יוסף שפלפל השואל עם הגאון המחבר ז"ל בסברא זו שכתבתי, אי ניזיל בתר רובא דעלמא דלא מחזי' דמא כל כך

⁷ וכעין זה כתב גם החזון אי"ש, יורה דעה סימן צ"ב ס"ק כ"א-כ"ו. הוא איננו שולל את עמדת הזכרון יוסף על הסף, ואדרבה, נראה שמקבל אותה באופן עקרוני, אלא שהוא שותף לעמדת הסדרי טהרה שעדיין יש צורך מדרבנן בבדיקה של ממש. החזון אי"ש מתפלמס עם רבי עקיבא איגר (בשו"ת, סימן ס'), אשר דחה בתוקף את דברי הזכרון יוסף, ויעויין שם.

זמן רב.

גם האבני נזר (יורה דעה סימן רנב אות ב) צידד בדברים הללו, במסגרת דיון דומה לזה של הזכרון יוסף, אודות אישה שיש לה טבעת באותו מקום ואינה מצליחה להפסיק בטהרה. האבני נזר כותב שיש להסתמך בהקשר זה על דעת הראב"ד, הסובר שבבדיקת אישה לבעלה (בניגוד לבדיקה לטהרות) ניתן להסתפק בבדיקה קלה ולא בבדיקת חורין וסדקין, וכך מסביר האבני נזר:

אך אם אינה רגילה לראות יותר משבעה ימים, וגם עכשיו אינה רואה יותר משבעה ימים באופן דמדאורייתא אינה צריכה ספירה כלל ובנות ישראל החמירו על עצמן, שוב בדרבנן סמכינן על הראב"ד. ואף דצריכה להפסיק בטהרה, מכל מקום אם באמת לא ראתה הרי עלתה לה טבילה. ואם כן יש לסמוך שלא ראתה יותר מההרגל, כהא דבעלה מחשב ימי ווסתה ובא עליה, וכהא דתשובת זכרון יוסף.

בשו"ת אבני מילואים (לבעל קצות החושן, סימן כג) העלה אף הוא מסברתו מהלך זה, והביא לו ראיה מוצקה: כלל גדול בהלכה שעד אחד נאמן באיסורין, ומקורו בדין שאישה נאמנת על ספירת ימי נידתה ומותרת לבעלה. עם זאת, בכמה מקומות נסתפקה הגמרא האם עד אחד נאמן במציאות של איתחזק איסורא. התוספות (יבמות פח, א ד"ה ברי לי) הקשו על כך, שהרי אישה שראתה דם הוחזקה בטומאה, ואם היא נאמנת על ספירתה על כרחך שעד אחד נאמן גם באיתחזק איסורא! והם מיישבים:

ואמר ר"י: נדה נהי שעכשיו ראתה, מכל מקום לא איתחזק איסורא שתראה לעולם.

כלומר, חזקת האיסור של הנידה היא חזקה מצומצמת, שמעצם הגדרתה עתידה להתבטל בחלוף זמן מסויים. האבני מילואים מסביר:

מבואר מדבריהם דלא מקרי אתחזיק איסורא במה שראתה פעם אחת שתראה כך לעולם, ומשום הכי ביש לה מכה אינה צריכה להפסקת טהרה ולבדיקה בז' נקיים.

בדרך זו הלך גם החזון אי"ש (יורה דעה סימן פא ד"ה אמנם היכא, וראו גם סימן צב ס"ק

כא-כו):

אמנם יש לומר דכל שיש לה וסת חושבת ימי וסתה ואחר כך תולה במכתה... אלמא דרוב גמור הוא לסמוך עליו, וכבר הביא הזכרון יוסף מכאן ראיה דכל שוסתה נמשך ימים ידועים אין צריך הפסק טהרה... ומה שכתב הגרע"א דלא סמכינן עלה - צריך עיון.

להשלמת הדברים נשוב אל הזכרון יוסף המאוחר, רבי חנוך הענך פאק, אשר כתב אף הוא בתוך דיונו שנוכר לעיל:

שאין ברור שתהיה בחזקת רואה, כיון שדרך רוב הנשים להפסיק ביום חמישי לראייתן, ומטעם זה אין הספק נגד חזקת טומאה שלה.

הגר"ע יוסף (טהרת הבית, ח"ב עמ' רנא-רנב) דן בדברים הללו, ומסיים:

ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, יש מקום רב לדברי הגאון בעל זכרון יוסף, דסבירא ליה דהכא שפיר אלינן בתר רובא מן התורה, וכל שעברו עליה שישה ימים מתחילת ראייתה אין ההפסק בטהרה מעכב מן התורה... ואף על פי שיש חזקת טומאה נגד הרוב, רובא וחזקה רובא עדיף.

אתה הוראת לדעת, כי לפנינו חבל אחרונים הסוברים מטעם נוסף שהצורך בהפסק טהרה אינו מן התורה (בנשים שמשך ראיית דם המחזור אצלן הוא סדיר), ולדעתם יש מקום לעיתים להקל על סמך טעם זה אם אמנם יודעים אנו ומשערים כי הדימום אכן פסק.

ד. תלייה במכה

למרות האמור בסעיף הקודם, סוף סוף לפנינו סברה מחודשת מאד. עם זאת, נראה לעניות דעתי שגם אם לא נסמוך עליה בפני עצמה, ניתן לצרף אותה לשיקולים נוספים להקל. כך, למשל, ניתן להסתמך על סברה זו כאשר האישה משערת שיש לה מכה באותו מקום, וכדרך שכתבו האבני מילואים והחזון אי"ש.

כך למשל, מעשה שהיה בכלה שלא זכתה להדרכה נאותה טרם חתונתה, ובהפסק הטהרה ביצעה "שיפשוף פנימי חזק" באמצעות עד הבדיקה, ובסיום אותו שיפשוף נמצא דם טרי על העד. מחד גיסא לא היתה לאישה זו בדיקת הפסק טהרה נקייה, ומאידך גיסא הדרך בה ביצעה את הבדיקה מעלה סבירות גבוהה ביותר לכך שהיא פצעה את עצמה. לאור האמור לעיל, לכאורה יש מקום להקל בזה אם חלפו כבר שישה או שבעה ימים מתחילת המחזור והיא יודעת בוודאות שהדימום החודשי שלה לעולם אינו מגיע לפרק זמן כזה.⁸

כנוכר לעיל (אות ב במאמר), נחלקו האחרונים האם אישה שיש לה מכה באותו מקום מסוגלת להפסיק בטהרה.⁹ החוות דעת (סימן קצ"ו ס"ק ג) שהוזכר לעיל קבע

⁸ הערת עורך (ש.א.): מבחינה מציאותית, דומה שקשה לסמוך על ידיעתה של האשה את סדרי הדימום שלה, כאשר מדובר בכלה שטרם נישאה או סמוך לאחר נישואיה. שכן בימי רווקותה אין האשה מתייחסת לכל דימום קל, אלא רק לדימום העיקרי, ולפיכך ייתכן שיש לה רושם שהדימום אצלה נמשך למשל רק חמישה ימים, בעוד שלאמיתו של דבר ישנו עוד דימום קל ביום השישי ואף השביעי.

⁹ מקובל כיום להפנות אישה כזאת ל"בודקת טהרה", שתבדוק אותה בדיקה פנימית ותוכל לקבוע

שהדבר בלתי אפשרי, ולעומתו יש שמצאו צדדים להקל בזה, וביניהם האבני מילואים והחתם סופר שהוזכרו לעיל, כפי שהביא הפתחי תשובה (שם ס"ק ה). המתיר העיקרי בסוגיה זו – אשר עליו התבססו החתם סופר והאבני מילואים – הוא הנודע ביהודה, שכתב (יורה דעה מהדורה קמא, סימן נט):

שעיקר הבדיקה היא משום שבשעת בדיקה נותנת דעתה להרגיש אם דם יוצא מן המקור, ואם כן מה שאינה מרגשת שדם יוצא מן המקור מקרי הפסק טהרה.

קשה מאוד להגדיר במדויק את "נתינת הדעת" שעליה מדבר הנודע ביהודה. הרי כידוע נשי דידן כלל לא מזהות הרגשה (כפי הגדרתה ההלכתית) בעת יציאת הדם, וממילא גם קשה להתכוון ולהרגיש אי-יציאת דם¹⁰. עם זאת, נראה לעניות דעתי שהרוב שעליו הסתמכו הפוסקים הנ"ל משלים את חיסרון ההרגשה, לאמור – האישה יודעת שחלף זמן רב מאז שהחל הדימום, ודם הוסת הרגיל בוודאי נגמר. ממילא, יש לתלות שהדם הנותר כעת אינו אלא דם מכה, שאיננו מטמא.

אדגיש שוב, כי דברים אלה הינם מחודשים, ורבים המחמירים בכך, אך עם זאת היות שכפי שהוכח לעיל בדיני דרבנן עסקינן, בסיטואציה של שעת הדחק כמו אצל אותה כלה שומעים להקל, אם אכן ישנן סיבות להניח ולחשוש כי היא פצעה עצמה במהלך בדיקות.

ה. סיכום

כפי שכבר הודגש לעיל, דברי החכמת אדם שיש להחמיר במראה מסופק בהפסק

האם צוואר הרחם נקי. נחלקו הפוסקים האם ניתן לסמוך על בודקת כזאת, אך המקובל במקומותינו להקל בזה (וכן פסק בדרכי טהרה, פרק יג סעיף יא [מהדורת תשע"א]). אמנם יש להעיר כי חויית הבדיקה עשויה להיות קשה מאוד מבחינה ריגשית לכלה צעירה (לעומת אישה "ולדנית", שעברה לידות ובדיקות גניקולוגיות ואין עבודה חידוש גדול בסיטואציה של בדיקת הטהרה), ועל כן רצוי להימנע מכך אם הדבר אפשרי.¹⁰ מכוח נימוק זה כתבו כמה מהפוסקים האחרונים שדברי הנודע ביהודה אכן אינם רלוונטיים להלכה; ראה למשל "חוט שני" סימן קצו ס"ק ב. הערת עורך (ש.א.): הדבר תלוי בהגדרת ההרגשה, ובעיקר בשאלה האם גם "כאבי מחזור" נחשבים כהרגשה לעניין זה (עיין "איש ואשה" עמ' 139, והמקורות המובאים שם הערה 9) – לפי הדעה הסוברת שהם נחשבים כהרגשה, הרי הדבר מצוי בהחלט גם אצל הנשים בזמננו, וממילא האשה יכולה גם להעיד שלא הרגישה אותם כעת.

טהרה, התקבלו להלכה בקרב רוב פוסקי הדורות האחרונים. עם זאת, במאמר ביקשנו להסביר כי היות שיש טעם בקביעה שהפסק טהרה איננו נחוץ מדאורייתא לאשה שתבדוק בדיקות בשבעת הנקיים, ויש מקום לפקפק בסברת חזקת הטומאה, ממילא יש מקום להקל יותר במראות מסופקים, אפילו בהפסק טהרה. אין כאן המקום לקבוע מסמרות הלכה למעשה בעניין זה, שכן השאלות במראות הדמים תלויות במשתנים רבים. עם זאת, כאשר מתעורר צורך גדול להקל – והגדרת צורך גדול מסורה בידי מורי ההוראה די בכל אתר ואתר – ייתכן שיש מקום לצרף גם חלק מן הסברות שהועלו לעיל.¹¹

¹¹ הערת עורך (ש.א.): הטענה העיקרית להקל היא מצד הסברה המחודשת, שאחר שחלפו הימים שהאשה רגילה לראות בהם הרי היא בחזקת שאינה רואה. ראשית, יש להעיר שסברה זו אינה פשוטה, ויש לכאורה ראיות כנגדה, כפי שכבר הוזכר לעיל. אך מעבר לשאלה העקרונית האם ניתן להסתמך על סברה זו, יש לשים לב שמבחינה מציאותית ברוב המקרים אין היא שייכת. בדרך כלל בדיקת הפסק הטהרה נעשית בסמוך לסיום הראייה, דהיינו בזמן שבו אין לאשה כל ודאות שכבר פסק הדם. ברוב המקרים אפילו באותו יום עצמו היתה עדיין ראיית דם במידה זו או אחרת. במועד כזה ודאי לא ניתן לומר שהאשה היא כבר בחזקת שאינה רואה, ואם כן, חזר הדין של החכמת אדם, שיש להחמיר בספק בבדיקה זו.